

Az erőszakos oroszosítás háttérbe szorította a litván nyelv használatát. Gúnyolták és kirekesztették azt, aki anyanyelvén beszélt. A litvánok és nem litvánok különállása sok tekintetben okozott zűrzavart a Szovjetunió nemzetiségi politikájában. Hruscsov idejére odáig fajultak a dolgok, hogy „lefasisztázták” azt, aki litvánul beszélt.

Mire a Gorbacsov korszak elérkezett, jeges bizalmatlanság uralkodott litvánok és oroszok között. A litvánok kijelentették, hogy a nem litvánok ellopták országukat, és ezzel megkezdődött az ország lakosságának öntudatra ébredése. Mozgalmuknak kedvezett a szovjet gazdaság stagnálása, majd teljes csődje.

A valós erőviszonyok egyelőre nem fenyegették a szovjet uralmat, ennek megfelelően a vezetés – más gondja nem lévén – nem fordított figyelmet az 1976-ban kezdődött és Helmi Stalts által kezdeményezett litván nyelvű népi ének- és tánc-mozgalomra. Mondható, hogy a „folklor” indította el a litván kultúra és nemzeti öntudat ébredését. Ezt követték a környezetvédelmi megmozdulások, és ezek kombinációja mintegy mély álmóból ébresztette fel a litván társadalmat.

Rigában 1988. június 14-én tüntetést szerveztek az 1941-ben elhurcolt 15 ezer litván emlékezetére. Ezt követően hamarosan megalakult a Litván Népfront (LNF), ami a peresztrojkára támaszkodva helyet követelt magának a szovjetek által irányított helyi politikában, a Szovjetunió kommunista pártja XXVII. kongresszusának alapelvei szerint. A következő két évben az LNF széles körű népi támogatást kapott, és megkezdte Moszkvától távolodó stratégiájának végrehajtását. Moszkvában az 1989-ben tartott Népi Küldöttek Kongresszusán résztvevő litván delegáció többségét már az LNF tagjai alkották. A kongresszus után az LNF a rigai parlamentben is többségbe került. Itt nem voltak hangzatos tiltakozások, vagy harsogó beszédek, csak csendben kinyilvánították Litvánia teljes körű függetlenségét.

Mindenesetre érdemes megfigyelni, hogy a függetlenség elnyerése után, az állam konszolidálásával párhuzamosan rendezték a litván identitás fogalmát. Az új törvények körülírták, hogy kik lehetnek litván állampolgárok, és ezzel kizárták a nem litván populációt az állampolgárság automatikus megszerzésének lehetőségéből. Az országban tartózkodásukat – mint idegen állampolgárokat – elfogadták. Az állampolgárság megszerzésére nehéz feltételeket szabtak.

A folklór dalaival indított függetlenség békés megszerzését kemény intézkedések követték. Arthur Waldorn szerint: „Nincs igazán jó elmélet arra, ami segítene megérteni, és megmagyarázni mind a békés, mind az erőszakos nemzeti mozgalmak indítékait.”

Kádár József

A politikai vagy az etnikai nemzetfogalom határozta-e meg az első csehszlovák államot?

Broklová, Eva: Politický nebo etnický národ. = Český časopis historický, 100. roč. 2002. 2. no. 379–394. p.

A legrégebbi cseh történettudományi folyóirat, a *Český časopis historický* oldalain vita folyik az első csehszlovák államban (1918–1938) uralkodó és kodifikált nemzetfelfogásról. A korántsem könnyen értelmezhető problémát Jaroslav Kučera vetette fel 2001-ben a folyóirat 550–568. oldalán (Politický či přirozený národ?).

Eva Broklová meglehetősen szigorúan fogalmazó és nagy apparátust felvonultató reflexiójában generálisan azzal marasztalja el Kučerát, hogy a közép-európai csehszlovákiz-

mus eszméin nevelkedvén szakmailag elmaradt a fejlődésben, munkájában a „német nemzetfelfogásnak hódolt be”.

Broklová szerint a problémák az alábbi tézisek talaján állva lelelezhetők le Kučera következtelen premisszái, illetve a belőlük levont hamis következtetések:

1. A demokráciákban érvényes szuverenitás-definícióból vezették le az ország alkotmányában és alkotmányos gyakorlatában a szuverenitás politikai nemzetként való értelmezését. Az első Csehszlovákiában a felnőtt lakosság egésze általános és egyenlő szavazati jog alapján választotta meg képviselőit a Nemzetgyűlésbe, amely törvényhozó hatalmát az ország egész területén gyakorolta. Az összlakosság választási eredményei alapján a felségterület egészére szóló illetékességgel alakultak meg a kormányzatok.
2. Az állami nyelv rendszeresítését a Saint-Germain-i szerződés tette lehetővé. Ez egyértelműen csak a más nyelven beszélő csehszlovák állampolgárokról tud, és szót sem ejt semmiféle nemzetiségekről. Az államnyelvet a kisebbségi szavazatok számához képest jelölték ki, miközben a kisebbségek széles körű nyelvi jogosítványokkal rendelkeztek. (Pl. az ország németjeinek 92%-a minden ügyes-bajos dolgot anyanyelvén tudta elintézni.)
3. A csehszlovák nyelv konstrukciója lehetővé tette, hogy Szlovákiában a szlovákat használják állami, illetve hivatalos nyelvként.
4. Csehszlovákia valamennyi lakosa, tekintet nélkül arra, hogy egyes elképzelések szerint a csehek és a szlovákok egyetlen etnikai nemzet két ágát képezik, mások szerint pedig két nemzetet alkotnak, egyként tagja volt a csehszlovák állami politikai nemzetnek. A politikai állam korszerű koncepciója annak a korábbi (Ausztriában, az osztrák tartományokban és a történeti Magyarországon érvényesült) koncepciónak a felváltását hozta magával, miszerint a nemzet a vér, a nyelv és a kultúra kötelékével összetartott személyek csoportja volna. A hajdani etnikai nemzethez való tartozást az első Csehszlovák Köztársaságban a népszámlálások alkalmával az anyanyelv révén kifejezett nemzetiségi hovatartozással váltották fel.

A vita, tartalmáról egészen nyíltan szólva, oda konkludál, hogy az első Csehszlovákiát sehol, semmiféle szerződésben, törvényben és egyéb jogszabályban nem definiálták nemzeti államként. Az államnak az etnikai nemzet értelmében vett enyhén nemzeti jellegét az a tény határozta meg, hogy benne a csehek és a szlovákok többséget képeztek.

Futala Tibor

A káspi-tengeri olaj szállítása és a régió stabilizációja

Kasim, Kamer: The transportation of Caspian oil and regional stability. = Journal of Southern Europe and the Balkans, 4. vol. 2002. 1. no. 37–45. p.

(A cikket író Kamer Kasim adjunktus a törökországi Abant Izzet Baysal egyetem Nemzetközi Kapcsolatok tanszékén.)

A káspi körzet gazdag energiakészleteinek kiaknázása a Szovjetunió felbomlása után új erőre kapott. Az olaj és gáz szállításáért harc indult a helyi hatalmasságok között. Törökor-